

nieuwe rapporten & artikelen uit tijdschriften

De economische betekenis van de jacht in Nederland

In de periode 1984-1986 is door de Vakgroep Algemene Agrarische Economie van de Landbouwhogeschool, in opdracht van de Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging, een onderzoek uitgevoerd naar de economische betekenis van de jacht.

Er komen in dit onderwerp heel wat interessante gegevens boven water. De auteurs brengen naar voren dat de uitgaven van de jagers niet beschouwd kunnen worden als stimulators voor de economie. Zonder de jacht zouden de bestedingen ten minste gedeeltelijk anders verlopen. Er blijken nogal wat activiteiten te zijn die slechts gedeeltelijk met de jacht hebben te maken. De jachtspecifieke uitgaven zouden ongeveer 700 arbeidsplaatsen omvatten. Een verbod van de jacht zou de samenleving ongeveer 100 miljoen gulden per jaar kosten (inclusief het verlies van 700 arbeidsplaatsen, inkomensachteruitgang voor de landbouw van 19 miljoen gulden en van de overheid 3 miljoen gulden).

Ambtenarenjacht zou ongeveer 5000 extra arbeidsplaatsen opleveren, hetgeen de overheid alles bijeen op een extra uitgave van 230 miljoen gulden komt te staan. Terwijl de Landbouw 18 miljoen Inkomstendering zou hebben.

Wanneer wij echter wat minder op de cijfertjes letten en wat meer op de inhoudelijke redenties van de onderzoekers, dan vallen een aantal zaken op, onder andere:

— de recreatiefunctie voor jagers wordt bij niet-jacht als verloren beschouwd, terwijl de frustratie van de recreatiefunctie bij niet-jagers onder de huidige omstandigheden wordt afgedaan als verminderde irritaties bij 'kritische faunabeheerders'. Alsof de aversie tegen de recreatieve jacht niet verder door de samenleving is verspreid;

— de onderzoekers negeren volkomen de functies van organismen voor hun omgeving en afleidende functies voor de mens met uitzondering van de recreatiefunctie voor jagers;

— de auteurs stellen dat jagers een bijdrage leveren aan het ecosysteem. Wat met 'het ecosysteem' wordt bedoeld is uiterst vaag. Wanneer wij dit opvatten als een positieve bijdrage, dan geldt dit zeker niet voor de meeste jagers, terwijl veel niet-jagers minstens zo veel doen;

— er wordt een schadepost opgevoerd uit de periode 1977-1982 van 1.1. miljoen gulden gemiddeld per jaar. Globaal was de helft hiervan 'ganzenschade' en de andere helft 'waterwildschade'. Het merkwaardige is in dit verband, dat de auteurs niet verwijzen naar de EG-Vogelrichtlijn (sinds 1981 in werking), waarbij alleen gebruik mag worden gemaakt van afschot bij belangrijke schade en

als er geen andere bevredigende oplossing voorhanden is. De richtlijn was reeds van kracht tijdens de onderzoeksperiode. Bovendien zijn er ook soorten bij betrokken die volgens deze richtlijn niet mogen worden bejaagd.

Te zamen met de EG-eis dat onderzoek moet worden gedaan naar ecologisch verantwoorde preventie van vogelschade is dit dus een onjuiste weergave van zaken. Aan de ene kant verwijzen de onderzoekers, terecht, naar wettelijke verplichtingen en aan de andere kant worden verplichtingen die niet te pas komen, gemakshalve (?) buiten beschouwing gelaten.

Jammer, dat daarom moet worden vastgesteld dat dit onderzoek een tendentieuze karakter heeft gekregen.

Pierre Maréchal

Kruyt, C. Li, A.S. Uskam, A.J. & L.H.G. Slangen: De economische betekenis van de jacht in Nederland. 104 bladzijden, tabellen, hoofdstuksgewijze literatuurovergangen en bijlagen. 1987. Wageningse Economische Studies 4. Landbouwuniversiteit, Wageningen. Prijs: f 24,-.

Het houden van Europese vogels in Nederland

Ten aanzien van het houden van beschermde Europese vogels wordt nieuwe regelgeving verwacht. Om meer te weten te komen omtrent de avicultuur met betrekking tot Europese vogelsoorten heeft dit onderzoek plaatsgevonden.

Een van de eerste en wellicht meest interessante conclusies van Jeroen Schenkels is, dat het houden van deze vogels voor veel mensen een belangrijke vorm van vrijetijdsbesteding is. Er zouden ongeveer 16.000 tot 18.000 kooivogelhouders bij betrokken zijn. Onder deze vogelbezitters blijkt echter ook een gebrek aan deskundigheid aanwezig te zijn. Daarom, en vanwege onvoldoende fokresultaten, zijn velen aangewezen op wildvang. Het huidige ringsysteem blijkt volgens Schenkels onvoldoende waarborg te bieden dat geringde kooivogels werkelijk afkomstig zijn van eigen fok. De auteur geeft naast een reeks van suggesties ook aanbevelingen voor nieuwe ringmaten. Discutabel is de door hem aanbevolen ringmaat van 2,9 mm voor Groenlingen. In het buitenland wordt 2,7 mm geadviseerd!

Volgens de auteur is niet aantoonbaar dat de kooivogelhouderij de natuurlijke stand van Europese zangvogels beïnvloedt. Een aspect waar de onderzoeker niet of onvoldoende op in gaat, is het probleem 'wat te doen met overschotten uit avicultuur'. Binnen afzienbare tijd zal dit verschijnsel zich bij bepaalde soorten zeker manifesteren. Vandaar dat goede en doordachte regelgeving meer dan

gewenst is, anders krijgen wij opnieuw problemen met de regelgeving.

Een gemis is tevens dat er geen goede visie is op het eventueel te houden aantal soorten. Door moderne inzichten in voedingsleer en algehele outillage zijn immers veel meer soorten houdbaar in volièremilieu dan de huidige kooivogellijst aangeeft. Zelfs al zouden de wensen van de vogelhouders in een nieuwe lijst optimaal betrokken worden, dan nog is het aantal veel kleiner dan de potentiële mogelijkheden. Er dient daarom duidelijk te worden gemaakt waarom de ene soort wel kan en de andere niet!

Er zijn nog veel meer discussiepunten, maar wij mogen blij zijn met dit rapport. Met name bij veel vogelbeschermers zijn standpunten van bona fide vogelhouders onbekend. Het werk van Schenkel scheidt in ieder geval ruimte voor discussie. Waarschijnlijk is dit rapport het eerste uitvoerige document over het houden van Europese vogels.

Pierre Maréchal

Schenkels, Jeroen: Het houden van Europese vogels in Nederland. 158 bladzijden, geïllustreerd met tabellen en figuren, literatuurlijst en bijlagen. 1987. Ministerie van Landbouw & Visserij, Directie NMF, Den Haag.

Ook zij horen er bij Kraaien vragen onze aandacht

Sinds 1981 is de EG-Vogelrichtlijn in werking. Lidstaten zijn verplicht om deze bepalingen in de eigen nationale wetgeving te verwerken.

Op grond van de EG-Vogelrichtlijn behoren de kraaiachtigen, te weten de Zwarte Kraai, de Kauw, de Roek, de Ekster en de Vlaamse Gaai, algeheel beschermd te zijn (artikel 2, artikel 5, het ontheffingsartikel 9 geeft alleen toestemming voor jacht in situaties waarin sprake is van belangrijke schade, artikel 10 verplicht de lidstaten tot onderzoek naar ecologisch verantwoorde methoden ter preventie van economisch nadeel).

Bij de huidige bescherming van de zangvogels, waartoe de kraaiachtigen behoren, wordt deze groep sterk gediscrimineerd. Er zijn andere kleine zangvogels, waarvan veel groter economisch nadeel (als men het zo mag noemen) te verwachten is dan van kraaiachtigen. Toch worden de eerste wel volledig beschermd, maar de grote zangvogels niet. De Nederlandse overheid meet dus met twee maten.

In een brochure wordt informatie verstrekt over onze kraaiachtigen.

Raaf, Bonte Kraai en Notenkraker zijn in Nederland zeldzaam, wintergast of invasiegast en bovendien zijn ze beschermd. Deze soorten, alsmede de verschillende kauwerassen worden hierin niet besproken.

Tóch verwondert het mij dat de Nederlandse vogelbeschermers het in Scandinavië nog nooit eens opgenomen hebben voor de aldaar snel in aantal afnemende Bonte Kraai,

die, doordat ze jaarlijks bij honderdduizenden worden geschoten, gedoemd is binnen afzienbare tijd van het toneel te verdwijnen.

J.T.

De brochure bevat 32 getypte bladzijden en is verkrijgbaar door overmaking van f 4,95 (inclusief verzendkosten) op girorekening 5 543 774 ten name van Stichting Mondiaal Alternatief, EEBV-project, Postbus 1187, 5602 BD Eindhoven.

Verbetering plaagbestrijding in ontwikkelingslanden ontmoet veel weerstand

Voor ontwikkelingslanden lijkt de toepassing van geïntegreerde bestrijding een veelbelovende strategie om het stijgend gebruik van pesticiden tegen te gaan. In de praktijk stuit het bevorderen van deze aanpak echter op zo veel weerstanden dat op korte termijn nog weinig vorderingen kunnen worden verwacht. Een meer actieve stimulering is nodig, zowel van de westerse overheden als van overheden in de ontwikkelingslanden zelf. Bij de toewijzing van hulp aan landbouwprojecten moet ook de aanpak van de gewasbeschermingsproblemen in de beoordeling worden betrokken. Deze aanpak moet meer dan thans worden gericht op economische zelfstandigheid van de ontwikkelingslanden en op verbetering van de voedselvoorziening van de plattelandsbevolking.

Dit zijn enkele gevolgtrekkingen van het boek 'Geïntegreerde bestrijding in de Derde Wereld' dat is verschenen. Het boek geeft de bevindingen weer van een uitgebreid aantal Nederlandse deskundigen op het gebied van gewasbescherming in de tropen. Deze publicatie is een van de eerste op dit terrein die zich richt op een breed publiek. Met het boek wordt beoogd een inzicht te geven in de maatschappelijke problemen waarmee onderzoekers en beleidsinstellingen worden geconfronteerd die zijn betrokken bij de ontwikkeling en introductie van geïntegreerde bestrijding. Hieronder verstaat men een manier van gewasverzorging waarbij zo optimaal mogelijk gebruik wordt gemaakt van natuurlijke plaagvijanden, verbeterde teeltmethoden en selectieve bestrijdingsmiddelen.

Pesticiden lijken in economisch opzicht aantrekkelijk: de kosten van de middelen zijn vaak erg laag en de hectare-opbrengsten stijgen soms spectaculair door de verbeterde plaagbestrijding. De ervaring leert echter dat dit effect veelal van korte duur is. Bij aanhoudend gebruik van deze middelen -waaronder een aantal dat in westerse landen niet langer acceptabel wordt geacht- neemt de effectiviteit sterk af. Oorzaken hiervan zijn onder meer de toenemende ongevoeligheid van de aantasters en de uitschakeling van hun natuurlijke vijanden. Vaak wordt gesignaleerd dat ook voorheen onbeduidende plagen sterk aan betekenis winnen.

Overheden van ontwikkelingslanden tonen vaak pas belangstelling voor geïntegreerde bestrijding wanneer een louter chemische

strategie faalt of wanneer de kosten daarvan te hoog oplopen. De noodzaak steeds meer middelen te moeten importeren trekt immers een zware wissel op de schaarse deviezenvoorraad van de arme landen. Gebrekkige informatie over ongunstige neveneffecten van bestrijdingsmiddelen op de wat lange termijn is een belangrijk obstakel bij de overschakeling op alternatieven. Temeer daar de gunstige effecten van geïntegreerde bestrijding vooral op langere termijn blijken.

Wanneer de noodzaak van geïntegreerde bestrijding wél wordt onderkend ontbreekt veelal de financiële en technische bijstand om een lokaal onderzoeks- en voorlichtingsapparaat op te bouwen. Bij de donorlanden neemt steeds meer de bereidheid af om hiervoor gelden vrij te maken. Dit is echter hard nodig om de projecten zo goed mogelijk af te stemmen op lokaal aanwezige kennis en gebruiken. Zo kan het belangrijk zijn om de voorlichting juist af te stemmen op vrouwen, wanneer zij het zijn die de verantwoordelijkheid dragen voor de gewasbescherming.

Verder is het nodig dat projecten niet te snel worden afgerond. De praktijk heeft geleerd dat invoering van geïntegreerde bestrijding het beste trapsgewijze kan gebeuren. Tevens is veel tijd nodig om een lokaal kader op te leiden dat zorgt draagt voor continuïteit van de praktijkbegeleiding na beëindiging van een project.

Corruptie op allerlei niveau's in ontwikkelingslanden, zo menen de deskundigen, is niet te verenigen met het bevorderen van alternatieven. Afwezigheid van corruptie is een belangrijke voorwaarde om succes te kunnen boeken.

Laurens, A.A. et al (red.): Geïntegreerde bestrijding in de Derde Wereld. 160 pag., geïllustreerd (1984). Uitgave van de Vereniging van Wetenschappelijke Werkers VWW te Utrecht. Te bestellen door storting van f 25,00 op gironummer 43 10 867 ten name van Werkgroep Pesticiden en Ontwikkelingslanden VWW te Utrecht, onder vermelding van 'Symposiumverslag Wageningen'. Eventuele nadere informatie bij H.M. Venne, 08370 - 21493

Vogelschade en voorlichting in de groente- en sierteelt

De achtergrond van deze situatie is de publicatie van een in 1982 verschenen vlugschrift voor de landbouw 'Vogelschade in de groente- en sierteelt' (no. 374). Het bleek namelijk dat het verschijnen van dit vlugschrift niet leidde tot terugkoppeling over vogelschadepreventie uit de samenleving.

Belangrijke conclusies zijn, dat de totale (aangemelde) vogelschade in groente- en sierteelt in 1982 en 1983 vermoedelijk niet hoger dan respectievelijk f 85.000 en f 95.000 is geweest en dat het gebruik van alternatieve methoden van schadepreventie niet alleen weinig zekerheid voor de tuinders biedt maar ook tijdrovend is.

Anderzijds, doordat er weinig onderzoek wordt gedaan, worden wellicht weinig klachten bekend of niet geuit. Bedrijfsvoorlichters

beschouwen het voorkomen van vogelschade in deze sectoren niet als prioriteit en beschikken dikwijls over weinig kennis hierover.

Bepaalde kapitaalintensieve teelten maken het echter economisch interessant om aan vogelschadepreventie te doen. Vogelschadeproblemen doen zich ook voor in de 'zachtere sector', zoals in volkstuintjes en dergelijke. Het is eigenlijk jammer dat de onderzoeker hier niet naar heeft gekeken. Immers, ook daar wordt stemming gemaakt tegen vogels! Theo Traas geeft echter een hele reeks van aanbevelingen en conclusies waar niet alleen de overheid gebruik van kan maken maar ook vogelwerkgroepen.

Pierre Maréchal

Traas, T: Vogelschade en voorlichting in de groente- en sierteelt. 45 bladzijden met tabellen, literatuurlijst en bijlagen. 1986. Ecologie en Samenleving. Vrije Universiteit, Amsterdam.

Visetende vogels en viskwekerijen

In het voorwoord van dit rapport schrijft de adjunct-directeur van de directie NMF van het ministerie van Landbouw & Visserij B.J. Lucas, de opmerking: '*Visetende vogels hebben in onze streken eeuwenlang in een kwaad daglicht gestaan vanwege hun concurrentie met de visserij, de wettelijke bescherming was gebaseerd op het nut voor de mens*'. Dit is, helaas, maar al te waar. De inleider vergeet er echter bij te vertellen dat dit type schade-interpretatie zeker ook cultureel is bepaald en dat lang niet overal op de wereld zo over visetende vogels wordt gedacht. Naast een overzicht van viskwekerijen in Nederland gaat Lucas in op de ecologie van enkele belangrijke visetende soorten, zoals: Blauwe Reiger, Fuut en Aalscholver. Daarnaast worden schade-aspecten van Kokmeeuw, duikeenden en zaagbekken behandeld.

De auteur constateert onder andere dat er meer aandacht moet worden besteed aan de indicator-, regulatie-, informatie-, en positionele produktiefuncties van visetende vogels en hij vindt dat het hoog tijd wordt dat er een studie plaatsvindt naar de diepere beweegredenen voor de schadebestrijding met het geweer.

Zaken waar men het van harte mee eens kan zijn. Gezien het feit dat de EG-Vogelrichtlijn in werking is, mag alleen vergunning verleend worden voor afschot, indien er sprake is van *belangrijke* schade en als er geen andere bevredigende oplossing voor handen is. Wat de recensent betreft, zou het vogelschade-risico-aspect meegenomen moeten worden als normaal bedrijfsrisico om tot produktie te komen. Waarschijnlijk worden de betrokken bedrijfsvoerders dan vanzelf inventiever bij het zoeken naar oplossingen. In het rapport wordt uitvoerig ingegaan op preventie en afweermethoden. Samenvattend: het

werk van Berry Lucas kan een belangrijk uitgangspunt zijn bij verder onderzoek naar eventuele oplossingen van problemen met visetende vogels.

Pierre Maréchal

Lucas, B.J.: Visetende vogels en viskwekerijen. Een inventariserend onderzoek naar de omvang en de preventie van schade door visetende vogels op viskwekerijen. 118 bladzijden, geïllustreerd met tabellen en figuren, literatuurlijst, lijst met referenties en bijlagen, 1987. ministerie van Landbouw & Visserij, Directie Natuur, Milieu, Den Haag.

Wilde ganzen en cultuurgrasland in Nederland

Onder bovenstaande titel verscheen een interessant proefschrift van G.W.T.A. Groot Bruinderink. Gedurende vier seizoenen (1981-1985) werd door het Centrum voor Agrobiologisch Onderzoek (CABO) onderzoek verricht naar het effect van begrazing door wilde ganzen op groei en produktie van cultuurgrasland. De resultaten van dit onderzoek zijn samengevat in deze publikatie.

Het in de tijd volgen van de gemiddelde gewashoogte met behulp van de meetschijf leverde enkele belangrijke gegevens op.

Ganzenbegrazing veroorzaakt opbrengstverliezen in de eerste snede. De omvang van het absolute verlies hangt, ongeacht de strengheid van de winter, af van het verschil in gewashoogte op het tijdstip van de laatste begrazing tussen de begraasde en niet begraasde perceelgedeelten, het ongestoorde opbrengstniveau bij de oogst van de eerste snede en de daarbij behorende T-som.

De omvang van de absolute opbrengstderiving en de hoogte van de dagelijkse drogestofproduktie leveren te zamen de tweede mogelijkheid om de 'voorjaarsvertraging' uit te rekenen. Het bleek niet mogelijk om de verliezen aan droge stof rechtstreeks te verklaren uit de totale consumptie door de ganzen. Ganzenbegrazing kan de oorzaak zijn van een kwaliteitsverbetering van de eerste snede.

Er kon geen effect worden aangetoond van ganzenbegrazing op de soortensamenstelling van de zode. Gevolgen voor de tweede snede konden niet worden aangetoond.

Enkele stellingen die naar aanleiding van het proefschrift werden geponeerd, waren:

Resultaten van studies naar het effect van ganzenbegrazing op de produktie van wintergraan wijzen nu eens op een positief, dan weer op een negatief en soms op geen enkel effect. Aangezien dit probleem in Nederland in omvang toeneemt, is een diepgaand onderzoek terzake alleszins gerechtvaardigd.

Meting van het door ganzenbegrazing op grasland veroorzaakte gewashoogteverschil is, vanwege het verschil in produktievermogen, soortensamenstelling en zodedichtheid tussen verschillende graslandpercelen en zelfs binnen een enkel perceel, op zichzelf onvoldoende om de absolute derving vast te stellen.

In discussie aangaande opvang en beheer van overwinterende wilde ganzen zou men zich in de toekomst, meer dan tot op heden het geval is, moeten laten leiden door de gedachte van integratie met de veehouderij. De geringe aanpassingen in het graslandgebruiksplan die dit vergt, hebben betrekking op de grootte van het stikstofgift en het tijdstip waarop deze wordt toegediend op die percelen welke bestemd zijn om te worden gemaaid, in overeenstemming met de richtlijnen vervat in het Handboek voor de Rundveehouderij.

De methode om ganzenschade uit te drukken in verliespercentages is onjuist, omdat dit percentage te zeer afhangt van het moment van taxatie.

Door een verdieping van het inzicht blijken sommige vooronderstellingen omtrent vormen van schade niet juist te zijn en andere weer worden bevestigd. Verder is een procedure voor een taxatie, op een aantal objectieve waarnemingen gebaseerd, aangegeven.

G.W.T.A. Groot Bruinderink: Wilde ganzen en cultuurgrasland in Nederland. Proefschrift, 205 bladzijden, 66 tabellen, 37 figuren, 4 zwartwit foto's, 2 bijlagen (1987). Verschijnt ook als CABO-publikatie nummer 422.

Populatieverandering bij Ooievaar (1850-1975)

Dit onderzoek beschrijft en analyseert ten eerste de basisgegevens over in Nederland broedende Ooievaars; ten tweede, met gebruikmaking van gegevens uit de internationale literatuur, de aantalsveranderingen in het Europese en Afrikaanse deel van het broedareaal. Deze veranderingen worden onder andere in verband gebracht met gegevens over broedsucces, aankomsttijden, ringaflezingen en ringterugmeldingen en voedsel in Afrika. Er werd gebruikgemaakt van rekenkundige modellen voor de populatieontwikkeling.

De in West-Afrika overwinterende Ooievaars namen sterk af, vooral in het noordelijke deel van hun broedareaal; de Ooievaars die in Oost-Afrika overwinterden, namen in het westen van hun broedareaal sterk af, in het oosten echter toe. De afnames werden enkele keren onderbroken door een tijdelijke toename.

Oorzaak van de (jaarlijkse) aantalsfluctuaties was het sterk variërende voedselaanbod in Afrika. Dit beïnvloedde zowel de mortaliteit als de aankomsttijd in het broedgebied, de legselgrootte en het broedsucces. De schommelingen in de populatieparameters liepen daardoor binnen het areaal van de oostpopulatie in sterke mate synchroon; evenzo binnen dat van de westelijke populatie.

Treksprinkhanen vormden in Afrika een belangrijke voedselbron. Perioden met veel sprinkhaanplagen deden de aantallen sterk toenemen. De invloed van het overige voedselaanbod op de populatieparameters was geringer, maar ook duidelijk aantoonbaar.

Als relatieve maat voor dit voedselaanbod gebruiken we de neerslaghoeveelheid.

De afname van de westelijke populatie zal aanvankelijk zijn veroorzaakt door klimaatveranderingen: vanaf circa 1800 werd het in het overwinteringsgebied droger, in het noordelijke deel van het broedareaal vochtiger; ongunstige ontwikkelingen voor het voedselaanbod. Mogelijk speelden ook veranderingen in de landbouw al een rol. Het na de jaren vijftig wegvallen van de Treksprinkhaan als voedselbron door een effectieve bestrijding heeft de aantallen verder doen afnemen. Daarnaast moeten de sterke intensivering van de landbouw, de jacht (in het westen sterker dan in het oosten) en de bekabeling worden genoemd.

De verschillen in aantalsverloop binnen de oostelijke populatie zijn waarschijnlijk vooral veroorzaakt door de klimaatveranderingen in het broedareaal en door de intensivering van de landbouw. In het oosten zal het voedselaanbod daardoor zijn toegenomen, in westen afgenomen. Dit zal geleid hebben tot de (toenemende) verschillen in broedsucces en in overleving.

De Ooievaars kwamen in Nederland overwegend voor in graslandgebieden met ten dele hoge grondwaterstanden en een ruige vegetatie. Dergelijke gebieden zijn grotendeels verdwenen. Gebieden en nesten hadden in de laatste jaren van bewoning relatief slechte broedresultaten.

Veldmuisplagen en de neerslaghoeveelheid hadden een duidelijke aantoonbare invloed op het broedsucces.

Hans Dallinga & Martin Schoenmakers: Populatieveranderingen bij de Ooievaar *Ciconia ciconia ciconia* in de periode 1850-1975. 224 bladzijden, vele tabellen en figuren (1984). Uitg. Staatsbosbeheer, Utrecht.

Investeringspremies bepleit voor natuurbeheer door boeren

De tijd is rijp voor een nieuw premiestelsel voor het agrarisch natuurbeheer. Er moeten premies komen voor bedrijfsinvesteringen met een positief neveneffect voor de natuur. Dit stelt het Centrum Landbouw en Milieu (CLM) in een rapport dat door de Rijksplanologische Dienst werd gefinancierd.

Er bestaan al enkele financieringsregelingen voor natuurbeheer door boeren, zoals beheersovereenkomst en onderhoudsovereenkomst. Deze bieden interessante mogelijkheden, maar kennen volgens het Centrum Landbouw en Milieu ook essentiële beperkingen. Zo gelden ze slechts voor enkele procenten van het landbouwareaal (reservaats- en beheersgebieden). Bovendien zijn ze meer gericht op conservering dan op ontwikkeling van het bedrijf. Voor veel boeren is dit bezwaarlijk omdat stilstand voor hen neerkomt op achteruitgang. Deze beperkingen kunnen worden opgeheven door invoering van een bijdrageregeling voor aangepaste agrarische investeringen. Het milieu- en energiebeleid

kennen al geruime tijd zulke stimuleringsregelingen, onder andere in de vorm van een WIR-milieu- en energietoeslag. Het natuurbeleid loopt wat dit betreft tien jaar achter, zo stelt het Centrum Landbouw en Milieu.

Het rapport noemt verschillende voorbeelden van investeringen die in aanmerking komen. Voor grasland kan worden gedacht aan kunstmeststroolers die precisiewerk leveren langs perceelsranden, zodat daar betere kansen ontstaan voor wilde planten. In gebieden waar landbouw van belang is voor het natuurbeheer, maar dreigt te verdwijnen (bijvoorbeeld vaargebieden), kan worden gedacht aan aangepast materieel, zoals boten voor mesttransport. Voor de rietteelt worden investeringen genoemd om percelen te bevoelien (bijvoorbeeld windmolens) en om het geoogste riet te schonen van onkruid. Voor bouwland kan worden gedacht aan de teelt van hoogwaardige bloeiende gewassen die weinig bestrijdingsmiddelen vereisen, zoals luzerne en veldboon. Een investeringspremie zou hier kunnen worden gegeven voor aangepaste maaiapparatuur. Ten slotte noemt het Centrum Landbouw en Milieu investeringen voor aangepast beheer van houtwallen, sloten en slootkanten.

Een nieuwe regeling zou kunnen aansluiten bij bestaande regelingen, zoals de WIR (als die blijft) en de Bergboerenregeling van de EG. Voor experimentele investeringen kan worden aangesloten bij de regeling Innovatieprojecten van het ministerie van Landbouw en Visserij. De provincie Gelderland geeft al sinds jaren subsidie voor experimenten met natuurvriendelijke landbouw. Het rapport beveelt zowel het rijk als de provincies aan om zulke investeringsregelingen op te zetten. Veel boeren willen best meer bijdragen aan het natuurbeheer, maar zij moeten daar volgens het Centrum Landbouw en Milieu wel toe in staat worden gesteld.

P. Terwan: Naar een investeringsregeling voor landbouw met natuurdoelstellingen. 258 bladzijden, 21 tabellen, 2 figuren, 22 foto's, 1 kaartje, 4 tekeningen (1986). Uitg. Centrum Landbouw en Milieu, Oude Gracht 197, 3511 NG Utrecht, 030 - 322 481. Het rapport kan worden besteld door overmaking van f 30,- (inclusief verzendkosten) op giro 4 204 713 of Raborekening 39.42.82.388 ten name van Centrum Landbouw en Milieu, Utrecht, onder vermelding van 'rapport investeringsregeling'. Bestelling kan ook telefonisch geschieden.

Invloed nestbescherming op predatiekans weidevogellegfels

Twee belangrijke vormen van nestbescherming zijn het plaatsen van merkstokken bij en nestbeschermers over weidevogellegfels. P.J. van der Meer (1984) onderzocht dit. De resultaten verschenen in het doctoraalverslag 'De invloed van nestbescherming op de predatiekans en de totale overlevingskans van weidevogellegfels'. Hij vond in verscheidene polders een verschillende mate van verhoging van de predatiekans door het plaatsen van nestbeschermers. Gezien dit resultaat

leek vervolgonderzoek zinvol. De resultaten van dit vervolgonderzoek zijn in een verslag van een doctoraal onderwerp milieubiologie in samenwerking met het Centrum voor Milieukunde der Rijksuniversiteit Leiden verschenen.

De onderzochte weidevogelsoorten zijn Kievit, Grutto, Tureluur, Scholekster en Kluut. De gegevens zijn verzameld in de vorm van nestparen. Onder een nestpaar wordt verstaan: twee zo dicht mogelijk bij elkaar gelegen legfels van één soort, waarvan er één onbeschermd en één beschermd is.

Op grond van de resultaten van dit onderzoek lijken er geen bezwaren te zijn tegen het gebruik van merkstokken. Na vergelijking met vertrappingsonderzoek (Beintema et al 1982) mag worden verwacht dat het plaatsen van nestbeschermers bij gebruikelijke veedichtheden een netto positief resultaat zal geven. De resultaten van dit onderzoek bestaan voornamelijk uit tendensen. Om meer zekerheid te verkrijgen is vervolgonderzoek noodzakelijk. Bij dit vervolgonderzoek verdient de invloed van de activiteiten van de mens (bij opsporen en controleren van legfels) op de overlevingskans ten aanzien van predatoren zeker de aandacht.

Bij de voortzetting van dit onderzoek is medewerking gevraagd (zie 'Het Vogeljaar' 35 (1) : 52-53).

Eric Kortlandt, Ton Lexmond & Roel van den Meiracker: De invloed van nestbescherming op de predatiekans van weidevogellegfels onder verschillende omstandigheden. 126 bladzijden, 5 bijlagen, 11 tabellen, 27 figuren (1986). Doctoraal verslag milieubiologie in samenwerking met het Centrum voor Milieukunde der Rijksuniversiteit Leiden.

Invloed nestbescherming op weidevogellegfels

Dit verslag is de rapportage van een onderzoek dat is uitgevoerd om een bijdrage te leveren aan de discussies of nestbescherming wel zo zinvol is, nu van verschillende kanten wordt aangevoerd dat het een aantal nadelige neveneffecten zou hebben.

Een veel gehoord bezwaar is dat nestbeschermende maatregelen predatoren zouden aantrekken. Daarnaast wordt de mogelijkheid genoemd dat nestbescherming leidt tot een verhoging van het eierrapen, en tot het verlaten van het nest door het ouderpaar.

Het doel van dit onderzoek was tweërlei. Enerzijds bekijken of nestbeschermende maatregelen inderdaad een verhoging van predatie, eierrapen en nestverlaten tot gevolg heeft. Anderzijds bekijken of nestbescherming per saldo een resultaat heeft dat voortzetting gebiedt.

Door omstandigheden is het onderzoek in 1984 uitsluitend gericht op een deel van de totale nestbescherming, te weten: het werken met nestbeschermers op beweid land.

De gegevens voor dit onderzoek zijn verzameld in samenwerking met een aantal vogelwachters in Zuid-Holland en Zeeland.

Het principe van dit onderzoek was dat één helft van de beschikbare nesten werd beschermd en de andere helft niet. Om andere invloeden uit te sluiten werd de keuze om wel of niet beschermen zo genomen dat beide groepen nesten goed vergelijkbaar waren.

In dit onderzoek is onderscheid gemaakt naar weidevogelsoorten: Kievit, Grutto, Tureluur en Scholekster.

Centraal in dit onderzoek staat de dagelijkse overlevingskans per nest. Deze kans wordt berekend met behulp van het Mayfield-model. Deze dagelijkse overlevingskansen kunnen gerelateerd worden aan de oorzaak van verlies. Zo kunnen berekend worden: de dagelijkse overlevingskansen ten aanzien van de predatie, ten aanzien van de vertrapping, het rapen, het nestverlaten en dergelijke. Deze kansen werden uitgewerkt voor de beschermde en voor de onbeschermden nesten, en - met het oog op de vraagstelling - onderling vergeleken.

Op deze wijze kon bijvoorbeeld worden bekeken of de dagelijkse overlevingskans ten aanzien van de predatie voor de beschermde nesten kleiner is dan voor de onbeschermden nesten. Dat wil zeggen dat beschermde nesten een grotere predatiekans hebben.

Uit het onderzoek zijn de volgende resultaten naar voren gekomen:

— Tussen de afzonderlijke gebieden bestaan verschillen daar waar het de dagelijkse overlevingskansen betreft.

— De dagelijkse overlevingskans ten aanzien van de predatie van de beschermde nesten is in alle gevallen gelijk of kleiner (in Maasland en Zeeland) dan die van de onbeschermden nesten.

— Bij de Kievit en de Grutto waren die kansen in sommige gevallen significant kleiner.

— Voor de Kievit waren de dagelijkse overlevingskansen ten aanzien van de predatie van de beschermde en de onbeschermden nesten: 0,9842 respectievelijk 0,9965 (in Maasland) en 0,9680, respectievelijk 0,9934 (in Zeeland). Voor de Grutto waren deze in Zeeland 0,9782, respectievelijk 1,0.

— Er zijn geen aanwijzingen dat nestbescherming leidt tot een grotere kans op het rapen van een legsel of het verlaten van een nest.

— Voor de totale dagelijkse overlevingskans ligt de tendens op een grotere kans voor de beschermde nesten. Indien wij de gemiddelde totale dagelijkse overlevingskansen van alle nesten bekijken dan zijn daar de waarden: 0,9821 voor de beschermde nesten, en 0,9745 voor de onbeschermden nesten. Duidelijke uitzondering is een polder in Zeeland, waar de onbeschermden nesten een duidelijk grotere dagelijkse overlevingskans hadden (de oorzaak hiervan is de hoge predatie van de beschermde nesten).

Samengevat: In sommige gebieden leidde nestbescherming inderdaad tot een hogere predatie. Er zijn geen aanwijzingen gevonden

dat nestbescherming leidde tot een verhoging van het eierrapen of nestverlaten.

Met uitzondering van een polder in Zeeland ligt de tendens op een grotere dagelijkse overlevingskans voor de beschermde nesten. Tevens is tijdens het onderzoek gebleken dat de gevonden verschillen ten aanzien van de predatie meer oorzaken kunnen hebben dan nestbescherming alleen. Zo kunnen mede van invloed zijn: de predatorsoort, het aantal predatoren, de veebezetting, de werkwijze van de vogelwacht en dergelijke.

De betekenis van dit onderzoek is dan ook dat duidelijk is geworden dat het niet zozeer een kwestie is van wel of niet beschermen, maar eerder van: wanneer, en waar, en hoe wél beschermen en wanneer niet.

Piet van der Meer: De invloed van nestbescherming op de predatiekans en de totale overlevingskans van weidevogelsgesels. Gestencild, 53 bladzijden, met bijlagen, 1 tabel, 1 figuur (1985). Uitgave Centrum voor Milieukunde, Postbus 9518, 2300 RA Leiden, 071 - 148 333, toestel 7422. Adres: Garenmarkt 1B, Leiden. Verkrijgbaar door storting van f 6,- op postgirorekening 82 181 ten name van Rijksuniversiteit Leiden, Postbus 9518, 2300 LA Leiden, onder vermelding van: 'projectnummer 94-14, weidevogelverslag'.

Steltlopers en watervogels 's winters in de Golf van Gabès, Tunesië

Tussen 19 januari en 19 maart 1984 werd onder auspiciën van de Working Group for Internationaal Wader and Waterfowl Research (WIWO) het Tunesiëproject 1984 uitgevoerd. Hierbij lag het in de bedoeling een zo compleet mogelijk inzicht te verkrijgen over het voorkomen van steltlopers en watervogels in de winter in de Golf van Gabès, de broedgebieden van deze vogelsoorten te weten te komen, een inzicht te verkrijgen over de voedselvoorraad op de wadgebieden van de golf en informatie te verzamelen over de overwinterende populaties en mogelijk broeden van de Flamingo in Tunesië.

Circa 75% van de 500 km kuststrook van de Golf van Gabès, inclusief 90% van de meest aantrekkelijke gebieden voor steltlopers, werd in februari tijdens hoog water geteld. Zesendertig watervogelsoorten (waaronder eenden, Aalscholver, reigerachtigen, Lepelaar, Flamingo, Kraanvogels, meeuwen en sterns) en drieëndertig steltlopersoorten werden voornamelijk bij Kneiss en tussen Sfax en Kneiss geteld. Maximaal werden 354 000 vogels geteld. Het meest algemeen was de Bonte Strandloper (125 000 exemplaren), gevolgd door de Zilverplevier, Kleine Strandloper en Tureluur elk in een hoeveelheid van 20 000 tot 40 000 exemplaren en de Flamingo, Strandplevier, Krombekstrandloper, Wulp, Zwartkopmeeuw, Dunbekmeeuw en Zilvermeeuw elk in een aantal van 9000 tot 15 000 exemplaren. Gedurende de maanden januari, februari en maart kunnen de aantallen zodanig verschillen dat trekbewegingen hiervan

de oorzaak moeten zijn. Bij de wintertellingen werden maximaal 24 739 Flamingo's geteld op verschillende meren en plassen. Hieronder werden eenenveertig in de Camargue geringde Flamingo's vastgesteld. Enkele honderden steltlopers werden geringd, waarvan een groot deel Bonte Strandlopers waarvan twee exemplaren een Zweedse ring en één een Poolse ring droeg. De daar voorkomende Aalscholwers bleken uit Noordwest-Europa (Nederland, Denemarken) te komen. Van tal van soorten werd de rui vastgesteld. Zeventien zeldzame of onregelmatig in de winter voorkomende vogelsoorten werden er waargenomen. Sommige soorten kwamen in aantallen voor die in geheel Tunesië nog nimmer waren genoteerd. Slaapplaatsen van tien soorten werden gevonden, waaronder die van de Witte Kwikstaart tot duizend exemplaren op één roestplaats.

De bevolking van de Middellandse Zee van 671 000 steltlopers is ongeveer 10% van de overwinterende vogels langs de Atlantische kust van Afrika en Europa. Haast de helft van het aantal steltlopers dat langs de kusten van de Middellandse Zee voorkomt wordt in de Golf van Gabès waargenomen.

Van de winterpopulaties van Middellandse Zee komt meer dan 50% van de Scholekster, Zilverplevier, Kanoetstrandloper, Krombekstrandloper, Bonte Strandloper, Grutto, Wulp, Tureluur en Steenloper in de Golf van Gabès. De getijdegebieden van de Golf van Gabès zijn dan ook van internationale betekenis voor steltlopers en watervogels, waarbij negentien soorten de minimale aantalsgrenzen ruimschoots overschrijden Bovendien komen er drie bedreigde vogelsoorten de Grote Zilverreiger, de Lepelaar en de Dunbekwulp voor.

Tunesië maakt deel uit van de Ramsar Conventie. De resultaten van dit onderzoek maken het duidelijk dat de getijdegebieden van de Golf van Gabès van grote internationale waarde zijn en het toevoegen van deze gebieden aan de lijst van waterrijke gebieden die vallen onder de Ramsar Conventie wordt dringend aanbevolen.

A.J. van Dijk, K. van Dijk, L.J. Dijkse, T.M. van Spanje & E. Wymenga: Wintering waders and waterfowl in the Gulf of Gabès, Tunisia, January-March 1984. 206 bladzijden, vele figuren en tabellen, 7 bijlagen (1986). WIWO report no. 11, Zeist. Prijs f 30,-, te bestellen door overmaking op postgirorekening 2 666 009 van de Stichting WIWO, Ewijk of ABN bankrekeningnummer 57.02.16.613 van de Stichting WIWO, Ewijk, onder vermelding 'WIWO rapport, nummer 11'.

Stichting Veenweiden opgericht

In december 1987 is te Gouda de Stichting Veenweiden opgericht. Deze stichting zet zich in voor het behoud en herstel van de landschappelijke en natuurlijke kwaliteiten van de veenweidegebieden, die zich uitstrekken in Noord- en Zuid-Holland, Utrecht, Friesland en Noordwest-Overijssel.

Eén van de activiteiten van de stichting is de

uitgave van de Veenweide Nieuwsbrief, waarvan het eerste nummer is verschenen en waarin drs. P.H.M.A. Clausman duidelijk onder woorden brengt waarom de Stichting Veenweiden is opgericht.

Weinig landschappen komen bij ons gewoner over dan het polderlandschap van de veenweiden. Toch blijkt in groter verband dat vergelijkbare gebieden uiterst zeldzaam zijn en daarmee ook de natuur die wij er aantreffen. Natuur en landschap van de veenweiden verdienen aandacht, vooral ook omdat ze door diverse oorzaken onder sterke druk staan. Daarom wil de stichting de waarden van het veenweidegebied onder een breed publiek onder de aandacht brengen, negatieve ontwikkelingen opsporen en zoeken naar mogelijkheden om problemen creatief op te lossen. Dit laatste vooral vanuit de belangen van de natuur en het landschap, maar niet blind voor andere belangen.

Binnen de stichting zijn verschillende kern-groepjes actief. Men kan de stichting steunen en op de hoogte blijven van haar activiteiten door het nemen van een abonnement op de nieuwsbrief. Verder zijn ideeën, bijdragen voor de nieuwsbrief en werkkraft uiteraard ook van harte welkom.

Geïnteresseerden kunnen voor f 10,- een abonnement nemen op de nieuwsbrief en zij ontvangen dan vier nummers. Dit bedrag kan overgemaakt worden op gironummer 4 737 845 ten name van de Stichting Veenweiden, Blekerssingel 56, 2806 AC Gouda, 01820 - 25 342, onder vermelding van 'abonnement nieuwsbrief'.

Biotoopbescherming en biotoopbehoud met behulp van springstof

Elke natuurliefhebber ziet tegenwoordig met zorg hoe het aantal soorten wilde planten en dieren schrikbarend afneemt.

Ook alle levende wezens die onder de oppervlakte van het water leven, ontgaan de aanslag niet die op het totaal aan levende natuur nu wordt gepleegd. Men moet zich daarom ook bekommeren om de zogenaamde 'wetlands' of waterrijke ecosystemen, waarin vaak verlanding optreedt, met het gevolg dat in zeer droge zomers en zeer strenge winters de vissen en dergelijke niet kunnen overleven.

Er stroomt bijvoorbeeld een beek door laag land. Door toenemende modder op de beekbedding wordt de beek steeds ondieper, terwijl ook de vegetatie haar duit in het zakje doet. De stroming van het water wordt bijna tot nul gereduceerd, en met zwaar materiaal, zoals baggermachines is de beek niet te bereiken wegens de drassige grond.

Toch moeten er diepten in de beek komen, wijkplaatsen voor vissen en amfibieën in ongunstige seizoenen.

Dynamisch als onze oosterburen zijn, heeft men in een vlak stuk land, bij een dode arm van de rivier de Neckar, tussen Grosz Gerou en Gernsheim (Hessen), waar zo'n beek

bestaat, proeven genomen met dynamiet, waarbij men in de beekoever (of/ten in de beekbedding zelf) gaten tot 1,50 meter diep en 3 meter breed heeft kunnen slaan die dus in verbinding staan met de beek zelf. Zo kon men drie soorten padden en een soort groene kikvors, benevens modderkruipers, kroeskarpers en voorns redden van een wisse dood. De beste tijd voor dit soort activiteiten is de winter. Dat levert het minste gevaar op voor de zoetwaterfauna en -flora, al overleven dieren die vlak bij het epicentrum van de explosie in de modder overwinteren, het uiteraard niet en de flora vlak bij het gat heeft wel een jaar nodig om zich te herstellen.

Uiteraard moet er wel toestemming van de overheid worden verkregen om deze originele en moderne wijze van biotoopbescherming uit te voeren. Wellicht een methode die in ons waterrijke landje in bepaalde gevallen kan worden nagevolgd?

A. Lelek, G.R. Peiz, H. Bernerth & W. Tobias:
Neue Wege zur Erhaltung von Feuchtbiotopen: Die Sprengung als Ökotechnische Masznahme in Naturschutzgebieten. Natur und Museum 115 (12) : 385-390, december 1985.

Voorjaarstrek van Grutto via West-Frankrijk

Volgens de auteurs trekken de Grutto's in het voorjaar in drie etappes en wel van Marokko naar de Atlantische zee kust (2900 km), van Marokko naar West-Frankrijk (1600 km), waarvan een deel Portugal en Spanje aandoet en van West-Frankrijk naar Nederland (900 km).

Omstreeks de tweede week van februari (In zachte winters soms al in januari) komen de eerste Grutto's in West-Frankrijk aan. Het gaat vooral om twee gebieden het Marais Poitevin, Vendée dat vooral bestaat uit drassige graslanden en de Vallées de l'Anjou bij Angers dat 140 km noordelijker ligt in het stroomgebied van de Maine-et-Loire. In het eerste gebied gaat het om tienduizenden Grutto's (in 1982 circa 40.000 exemplaren), in het tweede gebied om 10.000 tot 15.000 stuks. Te zamen met een kleiner aantal (circa 5000 stuks) dat langs de Camargue, Zuid-Frankrijk trekt moeten er in het voorjaar 85.000 tot 110.000 Grutto's Frankrijk aandoen. Het eerste maximale aantal wordt daar in de eerste helft van maart bereikt. Als wij bedenken dat in West-Frankrijk geen andere gebieden van een dergelijk gehalte als de twee bovengenoemde gebieden te vinden zijn zijn deze een onmisbare schakel in de voorjaarstrek van de Nederlandse Grutto's.

Nederland is het belangrijkste broedgebied van de Grutto in West-Europa. De nog niet gedraineerde graslanden, zo stellen de auteurs, zijn van cruciaal belang voor de Grutto op de voorjaarstrek.

Eddy Wymenga & Wibe Altenburg: Skriezen om útens: Frankryk. Vanellus 40 (6) : 143-147, november-december 1987.

Vogelsterfte-onderzoek IJsselmeerkust 1984-1986

Van 1984-1986 is onderzoek verricht naar sterfte-oorzaken van vogels op en rond het IJsselmeer.

Op de vraag welke oorzaken de meest voorkomende zijn bij die vogelsoorten, die een duidelijke relatie hebben met het IJsselmeergebied wil dit onderzoek trachten een antwoord te geven en bovendien aan te geven hoe de sterfte tot een minimum kan worden beperkt.

In deze periode werden 1875 vogels gevonden verdeeld over 58 vogelsoorten. In drie jaar werd 8% van de hele kust onderzocht, dat is 998,6 kilometer IJsselmeerkust. Van de Friese IJsselmeerkust werd gemiddeld een kwart onderzocht. Niet minder dan 44% van alle gevonden vogels op de Workumerwaard bleek te zijn geschoten. Trouwens de winter, het verkeer en weggeworpen materiaal (zoals touw, plastic, vissnoer, haken) eisten ook hun tol. Vooral duikeenden (en fuutachtigen?) verdronken in uitgezette visnetten. Voor de bedreigingen welke afkomstig zijn door de mens noemt de auteur maatregelen die het aantal slachtoffers sterk zou doen afnemen.

E. van Hijum: Vogelsterfte-onderzoek IJsselmeerkust 1984-1986. Gestencild, 55 bladzijden, waaronder 1 tabel als bijlage, 18 figuren, 4 tabellen (1987). Druk: It Fryske Gea. Olterterp. Het rapport is te bestellen door overmaking van f 6,- (inclusief verzendkosten) op girorekening 3 259 204 ten name van E. van Hijum, Buorren 8, 8721 GP Warns.

Stookolieslachtofferonderzoek Friesland 1982-1986

De uitslag van dit onderzoek is een deel van het Nederlands Stookolieslachtoffer Onderzoek (NSO). Ruim zeventig personen werkten aan de tellingen mee, waarbij minimaal 85 vogelsoorten werden aangetroffen. Van de volgende soorten werden de grootste aantallen gevonden: Zeekoet (3463 exemplaren), Eider-eend (2935 exemplaren), Zilvermeeuw (2781 exemplaren), Scholekster (1166 exemplaren), Drieteenmeeuw (1065 exemplaren), Kokmeeuw (829 exemplaren), Bergeend (649 exemplaren), waarna Zwarte Zeeëend, Toppereend, Alk en Stormmeeuw volgden. In totaal 29,4% eendachtigen, 25% meeuwachtigen, 21% alken en 10% steltlopers.

Het rapport is degelijk uitgewerkt, waarbij onder meer ook het gemiddelde percentage oliebevulling werd berekend. In totaal werd in die periode door de tellers ruim 4659 kilometer kust gecontroleerd op olieslachtoffers. Het gemiddelde percentage slachtoffers lag in februari het hoogst en in juni het laagst. Enkele vogelsoorten, namelijk de Noordse Stormvogel, Eider-eend, Zwarte Zeeëend, Drieteenmeeuw, Zeekoet en Alk, worden uitgebreider besproken. Daarbij is gebruik gemaakt van een groot aantal tabellen. Terugmeldingen van geringde vogels geven ons

een indicatie van de herkomst van sommige vogelsoorten. Het werk van de twee Friese vogelasiëts E. Ezumazijl en Ureterp wordt in verband met de behandeling van de olieslachtoffers in het rapport nader besproken. De problematiek rondom de vervuiling van de Noordzee en de Waddenzee en de gevolgen voor het hele ecosysteem verdient in het verslag ook aandacht. Vooral de maatregelen die getroffen zouden moeten worden om de vervuiling een halt toe te roepen waren belangrijk genoeg om in de samenvatting naar voren te laten komen.

Stookolieslachtoffer-Onderzoek, Friesland, 1982-1986. Samensteller E. van Hijum, gestencild, 60 bladzijden (1987). Dit rapport is te bestellen door overmaking van f 7,50 (inclusief verzendkosten) op postgironummer 3 259 204 ten name van E. van Hijum, Buorren 8, 8721 GF Warns.

Zeevogelsterfte in januari 1988 door olie

In 'Sula' (jaargang 2, nummer 1, bladzijden 1-12) verscheen verbaasd snel een uitgebreid artikel over de 'Zeevogelsterfte na olie-lekkage door de ertscarrier MS 'Borcea' voor de Zeeuwse kust, januari 1988'. De zuidwesterstorm van 6 januari 1988 met snelheden van 9 Beaufort ruimde de daaropvolgende dag naar het noordwesten en op 8 januari nam de wind in kracht af en vond op het strand van Goeree en op de Brouwersdam een geweldige stranding van zware olie plaats. Vanaf die tijd werd een groot aantal stookolieslachtoffers aangetroffen waaronder Futen (554 stuks), Eider-eenden (518 stuks), Zwarte Zeeëenden (1281 stuks). De olie bleek afkomstig van de Roemeense ertscarrier MS 'Borcea' te zijn. Er lekte ongeveer 350 ton zware stookolie uit dit schip. Niet minder dan 3680 stookolieslachtoffers werden aangetroffen en enige honderden Zwarte Zeeëenden, Futen, Zeekoeten en Eider-eenden moeten aan het oog ontsnapt zijn zodat de auteurs (C.J. Camphuysen, S. Hart & H.S. Zandstra) het aantal slachtoffers schatten op 5000 tot 5500 vogels die verongelukten. Hier moeten zich 2000 tot 2500 Zwarte Zeeëenden onder hebben bevonden.

Deze ramp heeft aangetoond dat het olievogelprobleem nog steeds een actueel probleem is, waarbij het zogenaamde 'Rampplan' nog weinig solas heeft gebracht.

Enkele korte mededelingen in dit nummer gaan nader in op de revalidatie van de slachtoffers en de mogelijkheden die tot succes kunnen leiden.

J.T.

Administratie abonnees van dit blad over zeevogels: Anja van der Niet, Schuddegeest 76, 2585 XC 's-Gravenhage, abonnement f 15,- per jaar (vier nummers) op gironummer 2 975 662 ten name van A. van der Niet, 's-Gravenhage.

Grote Topografische Atlas van Nederland

Voor het maken van deze atlas zijn de meest recente uitgaven van alle oorspronkelijke topografische kaarten (schaal 1:50.000) gebruikt. Dat neemt niet weg dat de kaarten van onder meer de IJsselmeerpolders en Zeeuwsch-Vlaanderen nog uit 1972-1974 stammen. Daarvan zijn inmiddels wel deels al nieuwe kaarten verschenen, maar die konden niet meer opgenomen worden.

Nu de mobiliteit van onze vogelaars sterk is uitgebreid en er vaak naar vogels wordt gekeken in gebieden waar men nauwelijks bekend is heeft deze atlas (in kleur) veel voordelen. Onder andere bij het vaststellen van de juiste waarnemingsplaats (naam van polders, juiste gemeente en dergelijke). Bovendien heeft de atlas het voordeel boven de losse topografische kaarten (die weliswaar gemakkelijker mee zijn te nemen) dat een register van meer dan 40.000 namen het opzoeken mogelijk maakt. Voor ringers is ook het vaststellen van de coördinaten van bepaalde plaatsen mogelijk. De linker- en de rechterbladen passen aan elkaar maar het inbinden is zo strak geschied dat het platleggen van de kaarten tegen elkaar aan nauwelijks mogelijk is. Omdat in Nederland een door de overheid vastgestelde en voorgeschreven officiële spelling nog steeds ontbreekt, is gekozen voor de spelling die in officiële documenten wordt gehanteerd.

In totaal omvat de atlas 232 kaarten, die ons per stuk heel wat meer zouden kosten.

Grote Topografische Atlas van Nederland. Vier delen, 232 kaarten, zeskleurendruk, register met 40.000 namen op 160 bladzijden (1972-1986) met tekst van drs. P.W. Geudeke. Formaat 22 x 30 cm.) Uitg. Wolters-Noordhoff, Groningen. Complete set f 200,-, losse delen f 59,-. Ook rechtstreeks te bestellen bij Wolters-Noordhoff Atlasproducties, Antwoordnummer 13, 9700 VB Groningen (postzegel niet nodig) of telefonisch 050 - 226 888.

Een kortgeleden verschenen wegenatlas van geheel Frankrijk bevat alle Michelinkaarten (schaal 1:200.000) van dit land. Voor reizigers met de auto en vakantiegangers is deze atlas werkelijk een uitkomst. Het formaat 28,5 x 39 cm is alleen wat te groot voor de rugzak, maar zou in een kleiner formaat minder goed hanteerbaar zijn geworden. Verspreiding Zomer & Keuning, Ede/Antwerpen. Prijs f 39,90.

De plusjes in de Vogelatlas

Terecht wordt de nieuwe Atlas van de Nederlandse vogels van Sovon alom lof toegeswaaid. Zoveel nieuwe informatie over onze vogelbevolking hebben wij nog nooit in één keer gekregen. De informatie is ook degelijk gestructureerd en verantwoord. Toch wil ik juist op dit punt een kritische kanttekening maken. Het betreft verantwoording en kaartweergave van de vele waarnemingsblokken, waarvan geen kwantitatieve gegevens beschikbaar waren. Dit zijn de blokken waar de waarnemers volgens de oorspronkelijke op-

zet van het project uitsluitend hebben aangegeven of een soort er in een bepaalde maand voorkwam, en geen poging hebben gedaan een schatting van het totale aantal van die soort in die maand te maken voor dat blok. Op het maken van zulke aantalschattingen werd in de loop van het project wel steeds weer aangedrongen. Veel waarnemers hebben hieraan gehoor gegeven, gezien het voorkomen van veel kwantitatieve stippen op de verspreidingskaarten van de Atlas. Niettemin staan er op die kaart ook zeer veel 'plusjes', een aanduiding dat de soort er voorkwam, zonder dat het aantal geschat is.

In de eerste plaats moeten wij ons nu afvragen waarom van die hokken en die soorten voor die maanden geen aantallen zijn opgegeven door de waarnemers. Was dit omdat waarnemers gewoonweg aan de oorspronkelijke hoofdopzet van het project vasthielden? Was het omdat voor die hokken en die soorten het maken van een schatting te moeilijk en te tijdrovend is? Heeft het wel of niet schatten te maken met jaargetijde, of met talrijkheid of zeldzaamheid van de soort? In de inleidende hoofdstukken van de atlas en in de bijlage wordt de gevolgde methodiek uitvoerig verantwoord, en soortenrijkdom (wel of niet voorkomen van een soort) en aantallen per soort (individuele schattingsverschillen) worden geëvalueerd. Maar het wel of niet schatten zelf wordt helaas niet geëvalueerd.

In de tweede plaats valt in de kaartjes op dat de 'plusjes' visueel in de zelfde grootte-orde vallen als de kleinste zwarte stippen. Deze laatste betekenen een schatting van 1 tot 10 exemplaren van de soort in dat hok in die maand. De twee daaropvolgende zwarte stippen (11-100 ex. en 101-1000 ex.) zijn een stuk groter dan de kleinste zwarte stippen en de plusjes. Door dit contrast in grootte wordt visueel de suggestie gewekt dat de plusjes ongeveer hetzelfde betekenen als de kleinste zwarte stippen, namelijk 'zeer kleine aantallen'. Dit is uiteraard niet de bedoeling van de makers van de atlas. De plusjes duiden alleen op 'aanwezigheid' en dat kan in kleine maar in veel gevallen ook in grote aantallen zijn.

In feite gaat het om twee soorten gegevens van verschillend niveau. Het ene (de plusjes) is of een soort voorkomt, het andere (de zwarte stippen) is in welke aantallen dat het geval is. Deze twee niveaus zouden in de kaartjes dan ook letterlijk zo getekend kunnen worden. Alle blokken waarin een soort voorkomt, of er nu wel of niet aantallen zijn geschat, zouden dan bijvoorbeeld met een grijs tint kunnen worden aangeduid, aaneensluitend van blok tot blok. Daaroverheen zouden dan voor die blokken waarvan aantallen bekend zijn, de zwarte stippen (of andere symbolen) getekend kunnen worden. Hiermee zouden bovendien de huidige kleinste zwarte stippen beter tot hun recht komen.

Ook andere varianten zouden uiteraard denk-

baar zijn geweest. Een en ander is wel mede afhankelijk van de technische mogelijkheden. Maar ook bij beperkingen in dat opzicht zou het genoemde principe van de twee niveaus tot uitdrukking moeten kunnen komen. Het lijkt misschien allemaal maar een subtiel kwestie, maar vermoedelijk onderschatten veel lezers inderdaad de mogelijke kwantitatieve betekenis van de tienduizenden plusjes op de kaarten. Met deze kanttekening hoeft uiteraard niemand zich het plezier in de atlas te laten ontnemen, of ook maar iemand zich ervan te laten weerhouden de atlas aan te schaffen. Daarvoor is de atlas veel te mooi.

■ John van der Woude, Marconistraat 24, 1433 KK Kudelstaart.

Jachtraad pleit voor goed aanstellingsbeleid jachtopzichter

De jachtopzichter vult in het landelijke gebied te taken van de reguliere politie aan. Een goed aanstellingsbeleid is dan ook van groot belang.

Dit onder meer schrijft de Jachtraad in een advies over het Eindrapport van de Werkgroep Onbezoldigde Ambtenaren van Politie, dat 20 januari 1986 aan minister ir. G. Braks (Landbouw en Visserij) is aangeboden.

Gezien de aard van het werk van de particuliere jachtopzichter is algemene opsporingsbevoegdheid gewenst. De algemene voorwaarden die in het rapport aan het verkrijgen van opsporingsbevoegdheid worden gesteld, behoeven ten aanzien van de taken van de jachtopzichter nadere uitwerking.

Bij de uitoefening van met elkaar overeenkomende taken van reguliere politie en onbezoldigde opsporingsambtenaren kunnen de werkzaamheden met elkaar samenvallen. Er zal hierbij voldoende ruimte voor samenwerking moeten zijn.

De jachtopzichter vervult een belangrijke taak bij de bescherming van het groene gebied in het algemeen belang. Dit zal naar de mening van de Jachtraad dan ook leidraad moeten zijn bij de benoeming van de jachtopzichter als onbezoldigde opsporingsambtenaar. Eveneens verdienen een vastgestelde termijn voor benoemingsprocedures en duidelijk omschreven benoemingsvoorschriften en -voorwaarden aanbeveling. Hierbij behoren ook een goede opleiding en instructie.

Gezien de ontwikkelingen in met name de stroperij acht de Jachtraad een toereikende bewapening noodzakelijk. Het in aanraking komen met geweld en vuurwapens onderstreept nog eens het belang van een gedegen schietopleiding en een goede gewelddinstructie; overigens toegesneden op de praktijk van de jachtopzichters.

Op grond van aanwijzingen dat het aantal jachtopzichters terugloopt door de hoge kosten, die veel particuliere werkgevers in het geheel niet meer en vele anderen nog slechts met moeite kunnen opbrengen, acht de Jachtraad tijdige uitwerking en oplossing

van de financieringsproblematiek van wezenlijk belang voor bescherming van het groene gebied.

De raad vraagt de minister het advies ter kennis te brengen van zijn ambtgenoten van Justitie en Binnenlandse Zaken.

■ Advies van de Jachtraad (gedateerd 22 januari 1986, nummer 26) aan de minister van Landbouw en Visserij.

Zou bovengenoemd rapport rekening hebben gehouden met het opzeggen van ruim 750 Controleurs-Vogelwet 1936?

Boerenzwaluwen in Botswana

Tussen 29 december 1987 en 13 januari 1988 heeft Ben van den Brink, tezamen met twee Westduitse biologen Karl Loske en Wolf Lederer, tijdens een tocht door Botswana in de omgeving van de Okavangodelta in de omgeving van Maun niet minder dan 3916 Boerenzwaluwen geteld. De kans is groot dat van dit grote aantal geringde Boerenzwaluwen enkele terugmeldingen zullen komen uit het broedgebied.

Onder de gevangen vogels bevonden zich slechts 272 overjarige vogels, dat is nog geen 7%. Bij het dorpje Chanogha kwamen elke avond gigantische aantallen Boerenzwaluwen. Nauwkeurige schattingen van de aantallen waren niet mogelijk, maar hier kwamen elke avond zeker tussen de 500.000 en 1 miljoen Boerenzwaluwen. Dit grote aantal duidt er op dat het een voedselrijk gebied is met veel insecten. Maar tevens zullen de Boerenzwaluwen daar zeer kwetsbaar zijn als daar op een kwade dag met veel giftige stoffen gespoten zal worden.

De sprinkhanenplaag die ons in het begin van 1988 zo bezig heeft gehouden en tot in Zuid-Europa is doorgedrongen kan door bespuitingen van giftige stoffen enorm veel schade aan onze zangvogelstand doen. Er is zelfs sprake van dat het verboden middel Dieldrin weer uit de kast zal worden gehaald. Twee Nederlandse vliegtuigjes die zich met besproeiing van giftige stoffen in de Flevo-polders bezighouden zijn voor lange tijd naar het gebied gezonden om deel te nemen aan de bestrijding van de sprinkhanen.

Ben van den Brink schrijft dat er in het Okavangogebied veel gespoten wordt tegen de Tsetsevlies. Ook dát kan een bedreiging worden voor het overwinteringsgebied van onze zangvogels. Van den Brink geeft van 29 vogelsoorten waarnemingen die in Botswana werden waargenomen.

J.T.

Ben van den Brink (1988): Waarnemingen van Europese trekvogels in Botswana. Anser, nummer 2, maart 1988, bladzijden 4 - 14.

Kerkuilen op de Noord-Veluwe

In 'Anser' nummer 2, maart 1988, bladzijde 3 vermeldt Adrie Hottinga dat volgens het thans beschikbare materiaal in 1987 maar zes Kerkuilen op de Noord-Veluwe hebben gebroed, terwijl dat in de jaren zeventig bijna dertig paren waren.